

פרשת וילך-שתי בחינות בסיפור סיומה של התורה

תקציר

פרשת וילך הפותחת את סיפור היפרדותו של משה מהעם, מעמידה בפני הלומד קושי סידורי. הפרשה כוללת אזכור כפול של לפחות שלושה ארועים הקשורים לפרידתו של משה. הפרשנות הקלסית ניסתה לראות בפרשה תאור מאחד של הארועים שהוזכרו, כשהם מעורים זה בזה על פי הכלל של אין מוקדם ומאוחר בתורה. אנו ננסה להראות שהפרשה כוללת על פי שיטת הבחינות של הרב מרדכי ברויאר שני תאורים שונים ואף סותרים של סיפור פרידתו של משה מהעם.

א. מיקום הפרשה בספר דברים וחלוקת הפרשה לקטעי משנה

פרשת וילך פותחת את חלקו האחרון והרביעי של ספר דברים,¹ המתאר את פרידתו של משה מהעם. חלק זה כולל את שלוש הפרשיות האחרונות של הספר: פרשת וילך מתארת את פרידתו של משה, פרשת האזינו מביאה את שירת העדות, ובפרשת וזאת הברכה מובאות ברכותיו של משה לכל שבטי ישראל.

פרשת וילך כוללת פרק אחד (דברים ל"א) עם שלושים פסוקים,² וניתן לחלקה לתשעה קטעי המשנה הבאים:

1. א'-ו' פרידת משה והבטחת ירושת הארץ על ידי הקב"ה
2. ז'-ח' מינוי יהושע
3. ט' סיום כתיבת התורה והפקדתה בידי הכהנים
4. י'-י"ג מצוות הקהל
5. י"ד-ט"ו ציווי ה' על מינוי יהושע
6. ט"ז-כ"א ציווי לכתוב את שירת העדות שתוכיח את העם לכשיחטא
7. כ"ב-כ"ד סיום כתיבת התורה ומינוי יהושע
8. כ"ה-כ"ו הפקדת התורה בידי הלויים
9. כ"ז-ל' קריאת שירת העדות בפני זקני העם

ב. הקשיים בפרשה וגישת הפרשנים הקלסית
סיפור הדברים בפרק, העמיד בפני הפרשנים קשיים רבים הנובעים מסיפור כפול של כמה ארועים.

- מינוי יהושע חוזר על עצמו בקטע 2 ובקטע 7.
- סיום כתיבת ספר התורה מתואר פעמיים: בקטע 3 ובקטע 7.
- הפקדת ספר התורה בידי הלויים והכהנים חוזרת על עצמה בקטע 3 ובקטע 8.

הפרק מעלה קושי נוסף, חלקו הראשון (קטעים 1-4) מבוצע על ידי משה וביזמתו, ואילו חלקו השני (קטעים 5-9) מתאר את הציווי של הקב"ה הקורא לביצוע של אותם דברים ממש.

האבן עזרא כדרכו, רואה בכפילות של הכתובים מעין שגרת לשון. הוא מתייחס לתאורים הכפולים שבפרשתנו, כמתארים אירוע אחד. בתאור הדברים לא נשמר בהכרח הסדר הכרונולוגי. בדרכו הפרשנית משתמש הא"ע בכלל של **אין מקדם ומאוחר בתורה**.

ואלה דבריו לדברים פרק לא (טו),
ודבור ואצונו (בפסוק י"ד), זהו ויצו את יהושע בן נון (בפסוק כג) במצות השם יתברך, ... ואחר כך פרשת הנך שוכב עם אבותיך (בפסוק טז), ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וכן פרשת ויהי ככלות משה לכתוב (בפסוק כד), דבקה עם ויכתוב משה את התורה הזאת (בפסוק ט):

גם הרמב"ן רואה את הכפילויות בפרשה כמתארים אירוע אחד. לדעתו נתינת התורה לכהנים בני לוי בפסוק ט', זהה לנתינת התורה המתוארת בפסוק כ"ו. בפסוק ט' הכוונה היא לנתינתו של ספר דברים בלבד, שהוא הספר הנקרא במעמד הקהל המתואר

² זו הפרשה הקצרה בתורה. הפרשה נקראת בנפרד בשנים שבהם חלה שבת בימים שבין יוה"כ לסוכות.

¹ על פי המקובל שלוש החלקים הראשונים של ספר דברים הם [1] הנאום ההיסטורי של משה, פרקים א'-ד' [2] נאום המצוות, פרקים ה'-כ"ו [3] תאור הבריות, פרקים כ"ז-ל'.

בפסוק העוקב פסוק י', ואילו הנתונה שבפסוק כ"ו היא נתונה התורה כולה. וכך תיאר זאת הרמב"ן, (ט) ויכתב משה את התורה הזאת - **מתחילת בראשית עד לעיני כל ישראל**. ואף על פי שבכאן (פסוק יא) כתוב 'תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל', והוא רומז לספר הזה של אלה הדברים על דעת רבותינו (סוטה מא א), אבל בזה חזר ובאר (פסוק כד) ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם, **וזה יכלול כל התורה כולה**:

הרמב"ן המנסה בכל פירושו להימנע מלהשתמש בכלל של אין מוקדם ומאוחר בתורה, מתלבט כאן כיצד הזכיר הכתוב בפסוק כ"ד ש"משה כתב את דברי התורה עד תומם, כשפרשת וזאת הברכה עדיין לא נאמרה. הוא מביא שתי אפשרויות כדי להסביר זאת:

1. הרמב"ן מאמץ את שיטת הא"ע, כפי שכבר הזכירה בתחילת פרשת וילך. לפי שיטה זו מוקדמת מסירת הברכות לשבטים לסיפור כתיבתה של התורה המתוארת בפרשת וילך, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. על פי הסבר זה, כשהלך משה לכל אחד מהשבטים כמתואר בתחילת פרשת וילך, הוא מסר להם את ברכתו האישית המפורטת בפרשת וזאת הברכה. לכן נכתב בפסוק כ"ד בפרשתנו ש"משה סיים לכתוב את דברי התורה עד תומם.

2. הרמב"ן נאמן לשיטתו שדברי התורה קרו בפועל כסדר כתיבתם, המוקדם והמאוחר מאוחר. משה סיים בפרשתנו לכתוב את התורה הכוללת את שירת האזינו, ומוסרה למשמרת לידי הכהנים

והלויים. כש"משה נצטווה על ידי הקב"ה לעלות להר העברים כפי שמוזכר בסוף פרק ל"ב, משה מחליט ביוזמתו לברך את כל השבטים לפני עלייתו להר. ברכות אלה מתווספות לפני מותו לדברי התורה, שכבר נמסרה לכהנים לפני כן.³

גם רבי יצחק אברבנאל, מתייחס לכפילות. גישתו מעט מהפכנית ותמוהה. הרי"א גורס שקריאת הקב"ה למשה וליהושע בפסוק י"ד, לאחר שיהושע כבר מונה כממשיך דרכו של משה בפסוק ז', נועדה **כדי להסיח דעתו של משה**. משה היה סבור שהתורה הושלמה, ואילו הקב"ה דרש להוסיף לתורה את שירת האזינו. הקב"ה חשש ש"משה יתנגד לכך, ולכן הערים על משה, הסיח את דעתו וזמן אותו לפתח המשכן כדי לצוות את יהושע כביכול. כך הגיעו משה ויהושע לפתח המשכן ושירת האזינו ניתנה להם בהבלעה כנגד רצונו של משה.

וכך כתב. אברבנאל דברים פרק לא (יד) ויאמר ה' אל משה הן קרבו וגו' עד ועתה כתבו לכם. לפי שחשב משה שכבר כתב כל מה שהיתה לו לכתוב על ספר התורה. ראה השם יתברך להוסיף עוד שירת האזינו. ואמר לו הן קרבו ימך למות קרא את יהושע והתייצבו באהל מועד ואצוונו. והוא אמר לו שלא היה צורך הקריאה לדבר עמו כי אם לצוות את יהושע, לפי שהערים הקדוש ברוך הוא עם משה לבלתי הגיד לו שהיתה הקריאה לצוות על שירת האזינו. שלא יתרעם משה למה יוסיף רבינו עוד ביעודים רעים כהנה וכהנה, וכדי שלא ישמט מלכת לקבל הדבור ושלא יתרעם ממנו, אמר לו שהיתה הקריאה כדי לצוות את יהושע. וכאשר הלך שמה באתה הנבואה על עיני

לקוח את ספר התורה, לומר שגם השירה תהיה מונחת בארון עם התורה, שהיא מכלל התורה כי היא שם לעד. ואמר להם, שיקהילו אליו עוד כל זקני השבטים והשוטרים, והעם יאספו עמהם כי כן נאמר בסוף (להלן לב מ"ד) ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם. והנה עשו הכהנים כן, ויקהילו אליו כל העם והעיד בהם את השמים ואת הארץ בהקהל באזני הכהנים וכל העם. ואז אמר לו השם יתברך (פרק לב, מ"ט) עלה אל הר העברים הזה, ונתחייב לעשות כן מיד, ועמד וברך אותם וזאת הברכה ויכתוב אותה בסוף הספר שנתן לכהנים, ואז עשו הכהנים מה שצוה אותם ונתנו הספר שלם מצד ארון הברית. והנה הכל כסדר האמור בתורה:

³ ואלה שתי השיטות כפי שהביאם הרמב"ן בפירושו דברים פרק לא,

1. (כד - כו) וטעם ויהי ככלות משה לכתב, כי מתחילה כתב את התורה ויתנה אל הכהנים כאשר נאמר למעלה (פסוק ט'), ולא אמר להם אנה יניחו אותה. ואחרי כן נצטווה בשירה הזאת (בפסוק י"ט), ויכתוב אותה וילמדה את בני ישראל בו ביום, והנה הוסיף אותה על התורה. ויהי ככלות משה לכתוב הכל בספר התורה (בפסוק כ"ד), אז צוה את הכהנים לקוח את ספר התורה הזה ושמעתם אותו מצד ארון ברית ה' א-להיכם, שיהיה מונח בארון מן הצד. כי מעתה לא יגעו בו כלל להוסיף או לגרוע, וזה טעם ויהי ככלות משה לכתב וגו' עד תמם. ועל כן אמר רבי אברהם (אבן עזרא בפסוק א') כי וזאת הברכה מוקדמת, ומקומה למעלה כאשר נאמר וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל.

2. ויתכן, כי אחרי שכתב השירה (שירת האזינו) וילמדה את בני ישראל איש איש לשבטיהם שהביאם לפניו אל בית המדרש, כתבה בספר התורה, וצוה את הכהנים

השירה שהיא היתה הכוונה האמתית בקריאה, ולא לצוות את יהושע. והיה תכלית הדברים ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, רוצה לומר עוד תכתוב את השירה הזאת על ספר התורה אשר כתבת, כי לא שלמה כתיבתו עד הנה.

כך נראה שהמדגם של הפירושים הקלסיים שהובאו, אינו מאפשר קריאה מובנת וחלקה של כל הכפילויות הנזכרות.

ג. הצגת הכפילויות וההבדלים

רישום קטעי הפרשה בהקבלותיהם, מפורטת בטבלה הבאה.

חלק א, א'-י"ג	חלק ב', י"ד-ל
<p>א 1, משה מסיים דרכו</p> <p>(א) וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בְּנֵי־מִדְיָן וְעִשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וּלְבֹא וְהָאֵמֶר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:</p>	<p>ב 1, משה מסיים דרכו יהושע נקרא</p> <p>(יד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי קָרָבִי מִיָּד לְמוֹתֶךָ קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתִּיצְבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד וְאֶצְנֹנִי וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ יִתִּיצְבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד: (טו) וַיִּקְרָא ה' בְּאֵהָל בְּעִמּוּד עֵגֹן וַיַּעֲמֵד עִמּוּד עַל־פֶּתַח הָאֵהָל: o</p>
<p>א 2</p>	<p>ב 2, הסתרת פני ה' בעקבות החטא</p> <p>(טז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי שָׂכַב עִם־אַבְתְּיָךְ וְקָם הָעָם הַזֶּה וַזָּנְהוּ אַחֲרָי אֶל־לִהְיֵי גִכְרִי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בְּאֶשְׁמֹהּ בְּקִרְבִּי וְעַזְבֹּנִי וְהִפַּר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ: (יז) וְחָרָה אַפִּי בָּו בַּיּוֹם־הַהוּא וְעַזְבֹתֶיךָ וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מִהֶם וְהָיָה לְאֹכַל וּמִצָּאָהוּ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאִמֶּר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל־כִּי־אִין אֶל־הִי בְּקִרְבִּי מִצָּאוֹנִי הֲרַעוֹת הָאֵלֶּה: (יח) וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל־כִּי־הֲרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָי:</p>
<p>א 3, ה' נלחם להם לכבוש את הארץ</p> <p>(ג) ה' אֶל־לִהְיֵי הוּא עֹבֵר לְפָנָי הוּא־יִשְׁמָד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנָי וַיִּרְשָׁתֶם הוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנָי כְּאֲשֶׁר דָּבַר ה': (ד) וְעָשָׂה ה' לָהֶם כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג מֶלְכֵי הָאֱמֹרִי וְלֹאֲרַצִּים אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אִתָּם: (ה) וַנִּתְּנֶם ה' לְפָנֵינוּ וְעָשִׂיתֶם לָהֶם כְּכֹל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: (ו) חֲזַקוּ וְאִמְצוּ אֶל־תִּירְאוֹ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֶל־לִהְיֵי הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזָבֶךָ: פ</p>	<p>ב 3, כתיבת השירה לעדות</p> <p>(יט) וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁימָה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנְיֵי יִשְׂרָאֵל: (כ) כִּי־אֲבִיאֲנֹו אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתְּיֹו זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְאֶכַל וְשָׂבַע וְדָשַׁן וּפְנֵה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָי וְעַבְדוֹם וְנִאֲצוּנִי וְהִפַּר אֶת־בְּרִיתִי: (כא) וְהָיָה כִּי־תִמְצָאֵן אִתּוֹ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעַתִּי אֶת־יְצֹרֹו אֲשֶׁר הוּא עָשָׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנֹו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: (כב) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>א 4, משה ממנה את יהושע</p> <p>(ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעִיבֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וְאִמְצֵ כִּי אַתָּה תְּבֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחַלְנָה אוֹתָם: (ח) וְהָיָה הוּא הַהֹלֵךְ לְפָנָי הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזָבֶךָ לֹא תִירָא וְלֹא תִחַת:</p>	<p>ב 4, ה' ממנה את יהושע</p> <p>(כג) וַיֵּצֵאוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וַיֹּאמֶר חֲזַק וְאִמְצֵ כִּי אַתָּה תְּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאֲנֹכִי אֲהִיָּה עִמָּךְ:</p>

<p>ב 5, משה מסיים לכתוב את התורה (עם השירה) ומוסרה ללוויים (כד) ויהיו ככלות משה לכתב את-דברי התורה-הזאת על-ספר עד תמם: (כה) ויצו משה את-הלויים נשאי ארון בריתה' לאמר: (כו) לקח את ספר התורה הזו ושמתם אלו מצד ארון בריתה' א-להיכם והיה-שם בך לעד:</p>	<p>א 5 משה כותב את התורה ומוסרה לכהנים (ט) ויכתב משה את-התורה הזאת ויתנה אל-הכהנים בני לוי הנשאים את-ארון ברית ה' ואל-כל-זקני ישראל:</p>
<p>ב 6, משה מקהיל את העם לקראת פרשת האזינו (כז) כי אנכי ידעתי את-מריך ואת-ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עמ-ה' ואף פ-אחרי מותי: (כח) הקהילו אלי את-כל-זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את-השמים ואת-הארץ: (כט) כי ידעתי אחרי מותי כי-השחת תשחתו וסרתם מן-הדרך אשר צייתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי-תעשו את-הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם: (ל) וידבר משה באזני כל-קהל ישראל את-דברי השירה הזאת עד תמם: פ</p>	<p>א 6, מצוות הקהל בתום השנה השביעית (י) ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בתג הסבות: (יא) בבוא כל-ישראל לראות את-פני ה' א-להיך במקום אשר יבחר תקרא את-התורה הזאת נגד כל-ישראל באזניהם: (יב) הקהל את-העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו וראו את-ה' א-להיכם ושמרו לעשות את-כל-דברי התורה הזאת: (יג) ובניהם אשר לא-ידעו ישמעו ולמדו ליראה את-ה' א-להיכם כל-הימים אשר אתם חיים על-האדמה אשר אתם עברים את-הירדן שמה לרשתה: פ</p>

החלק הראשון-הסיפור הראשון בפסוקים א'-ג, מספר על פרידתו של משה ביוזמתו. משה מודיע לעם על סיום שליחות, על מינויו של יהושע, ועל סיומה של התורה ומסירתה לכהנים. הכהנים שומרים את התורה לקראת קריאתה בציבור בכל שבע שנים בהקהל.

החלק השני-הסיפור השני בפסוקים י'-ד-ל, פותח גם הוא בסיום דרכו של משה ומינויו של יהושע. אך כאן מתוארת פרידתו של משה תגרום בהכרח למרידתו של העם בקב"ה. לאחר מות משה וירושת הארץ, יפנה העם אחרי אלהי נכר הארץ. התנהלותו של העם גוררת אחריה תגובה של הסתר פנים. כדי להמעיט בפורענות העלולה לצמוח מהתנהלות העם ומהסתר הפנים, יש למסור לעם את שירת העדות, היא שירת האזינו. שירה זו תפעל כתרופה לפני שהעם יסטה מהדרך הנכונה, ותייע לעם לשוב בתשובה שלמה לאחר שמעד וסטה. משה מוסיף את שירת האזינו לספר התורה הנמסר למשמורת בידי הלויים. הסיפור השני מסיים בפסוק ל', בקריאה הראשונה של פרשת האזינו בפני זקני העם ושוטריו שנקהלו אל משה.

מצינו אם כן שני סיפורים המתארים בצורה שונה מאוד את פרידתו של משה מהעם. הסיפור הראשון הוא סיפור רגוע, שמסופר על פי מידת הרחמים. משה מסיים לכתוב את התורה

הרישום בטבלה בצורה זו, יותר משהוא מבליט את ההקבלות, הוא מורה על ההבדלים הגדולים שבין שני חלקי הפרשה.

קטע א 1 וקטע ב 1, אכן מציגים במקביל את סיומם דרכו של משה, אך בקטע א 2, מוזכר יהושע כמחליף אפשרי.

לקטע ב 2 המתאר את הסתרת הפנים מצד הקב"ה, אין כל מקבילה בחלק הראשון.

לקטע א 3, המבטיח את ישועת ה' בכיבוש הארץ, אין מקבילה בחלק השני.

לקטע ב 3, המגדיר את שירת האזינו כשירה של עדות, אין מקבילה בחלק הראשון.

הקטעים 4 ו 5 מציגים מקבילות סבירות בין שני חלקי הפרשה.

הקטעים א 6 וב 6 מתארים את הקהלת העם. אך מטרת ההקהלה שונה לחלוטין. בקטע א 6, מתוארת מצוות הקהל, ואילו בקטע ב 6 העם נאסף בהקהל כדי לשמוע את שירת האזינו.

ד. פרשת וילך מציגה שני תאורים סותרים של סיום חייו של משה

הצגת הדברים בטבלה, ופירוט התכנים שבכל קטע, מקשים מאוד על ראיית הפרשה כסיפור אחיד. מאידך גיסא, מסתבר שקריאת כל חלק משני חלקי הפרשה כסיפור עצמאי, מציגה בכל סיפור סדרה של מהלכים מסודרים וקוהרנטיים ביותר.

נובעות מן הסתירות שבין מידותיו של ה', והסתירות האלה אינן אלא הביטוי העליון של אחדות ה'. על פי הדברים האלה יכולים אנו לסכם כך את סדר כתיבת התורה ואת לשון בני אדם שהיא מדברת בו. **נותן התורה כתב סיפורים והלכות על פי מידות אלוקיות שונות ואף סותרות. אחר כך ליקט את הסיפורים ואת ההלכות והעתיק אותם אל ספר התורה, ולא רצה לשנות (את לשונן).** כל הפסוקים הקשורים למידה אלוקית אחת מדברת כלשון בני אדם הכותבים בעצמם סיפור או הלכה. ואילו התורה בכללותה מדברת כלשון בני אדם, שליטתו סיפורים או הלכות ממקורות שונים והעתיקו אותם בספר אחד. ולפיכך הרוצה לפרש את התורה על פי פשוטה, חייב לשמור בקפדנות על כללי לשון בני אדם. **אי אפשר שתימצא סתירה או כפילות בין פסוקים או פרשיות הקשורים למידה אלוקית אחת, ואי אפשר שלא תימצא סתירה וכפילות בין פסוקים או פרשות הקשורים לשתי מידות אלוקיות שונות....**

ו. תורת הבחינות בפרשת וילך והמסר העולה ממנה

על פי שיטת הבחינות הורה הרמ"ב שסיפור בריאת העולם ובריאת האדם תואר כשני סיפורים סותרים. הסיפור הראשון בפרק א' בספר בראשית נכתב כשמידת הדין גברה, ואילו הסיפור השני בפרק ב' נכתב כשמידת הרחמים גברה. לכן הפרק הראשון מתאר את העולם הנוהג כמנהגו, כשהאדם הוא חלק מהטבע הסובב אותו, ואילו הפרק השני מדגיש את תפקידו של האדם בעולם, המתחייב לשמוע בקול ה' ולקיים את ציוויו, ולשלוט בטבע ובעולם.

אנו נציין שהתורה מתחילה עם סיפור כפול וסותר, ומסתיימת בפרשת וילך עם סיפור כפול וסותר. על פי מידת הרחמים, נבואותיו של משה על הירושה החלקה של הארץ יתקיימו, ואילו על פי מידת הדין, העם לא יתמיד בקשרי הברית עם הקב"ה, ויחסו לבוראו יהיה כרוך בעליות ובמורדות רבים, בהסתר פנים ובתשובה.

שני הסיפורים מציגים את הברירה המתמדת שניתנה לעם.

פרופסור יוסף עופר את כל שנכתב על השיטה ופרסמה בספר שיטת הבחינות של הרמ"ב (הוצאת תבונות) ⁵ הרמ"ב פרקי בראשית הוצאת תבונות תשנ"ט, חלק א' עמ' 13.

ומוסרה לשמירה בידי הכהנים הלויים. העם עומד לממש את ייעודו ולהיכנס לארץ בהנהגתו של יהושע ובסיועו הפעיל של הקב"ה. הקב"ה ישמיד את גויי הארץ, כפי שעשה כבר לסיחון ולעוג. העם נוחל את הארץ ומחדש בכל שבע שנים את בריתו עם הקב"ה, על ידי קריאת התורה בהקהל.

הסיפור השני הוא סיפור סוער וגועש שמסופר על **פי מידת הדין**. העם נפרד ממשה, ולמרות שיהושע מונה כמחליפו של משה, העם בוגד בבריתו עם ה' ופונה לאלוהי הנכר של גויי הארץ. הפרת הברית על ידי העם מביאה להתרחקותו של הקב"ה ולהסתר פניו. העם המורחק חייב יהיה לשוב ולגלות את ה' כל אימת שיסור ויתרחק ממנו. כדי שהעם אכן יוכל למצוא דרכו ולשוב ולשמור את בריתו עם ה', עליו לשנן את שירת העדות המיוחדת הנמסרת לו על ידי משה, כפרק הנוסף והאחרון של התורה. התורה הנכתבת על ידי משה כוללת את שירת העדות, ונמסרת לשמירה בידי הלויים.

בפרשת וילך מתוארים אם כן **שני סיפורים סותרים** המתארים את פרידתו של משה מהעם, את העברת ההנהגה ליהושע, את סיום כתיבת התורה ואת מסירתה למשמרת בידי הלויים.

ה. הרב ברויאר ושיטת הבחינות

ההבנה הפשוטה והנכונה של שני הסיפורים הסותרים, תואמת את **שיטת הבחינות** של הרב מרדכי ברויאר.⁴

הרמ"ב לימדנו שיש לקרוא את דברי התורה כפשוטם, ולהבין אותם כאילו נכתבו על ידי בן אנוש, שהרי **ניתנה תורה בלשון בני אדם**. הבנה פשוטה שכזו מחייבת הימצאותן של סתירות בדברי התורה, שהרי סיפורי התורה נכתבו על ידי הקב"ה בהתאם למידותיו השונות. מידות שונות של הקב"ה, יוצרות צורות שונות של הנהגה. הנהגות שונות מצד הבורא, מכתובות סיפורים שונים וסותרים. ובלשון של הרמ"ב,⁵

על פי דברים אלה, שוב אין אנו יכולים לתמוה על שיש בתורה מקראות רבים המכחישים זה את זה. ולא עוד אלא מלכתחילה היינו יכולים לצפות לסתירות בין המקראות. וכל הסתירות האלה אינן טעונות יישוב, וגם אינן ניתנות ליישוב. שהרי הן

⁴ שיטת הבחינות פרסמה לראשונה על ידי הרמ"ב במאמרו בעתון דעות גיליון י"א תש"ך. המאמר עורר פולמוס נרחב, שחלק נכבד ממנו הועלה על הכתב הן על ידי הרמ"ב והן על ידי החולקים עליו. בשנת תשס"ה לקט

שני הסיפורים מציגים מציאות מאוד שונה, ולכן הם מושמעים כסיפורים נפרדים.

שני הסיפורים נכתבים יחדיו, מאחר ובידי העם ניתנת הבחירה לעצב את עתידו ולבחור בסיפור האחד או בסיפור האחר.

הברירה הזו שניתנה לעם מתוארת שוב בפסוק המסכם למעשה את דבריו של משה אל העם בפרק ל"ב, לפני פרשת וזאת הברכה. בסיכומו מורה משה לעם לשים לבם לשירת העדות שזה עתה נמסרה לו, ולבחור בדרך הנכונה שתבטיח לו אריכות ימים בארץ אשר מעבר לירדן.

(מה) וַיִּקַּל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (מו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׁימוּ לִבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מַעֲיֵד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תִּצְוֹל אֶת־בְּנֵיכֶם לְשִׁמֹּר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: (מז) כִּי לֹא־דָבַר רַק הוּא מִלָּם כִּי־הוּא חַיִּיכֶם וּבְדַבַּר הַזֶּה תֹּאגְרִיכוּ יָמִים עַל־הַאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ

ז. אחרית דבר - סיפורו של הקב"ה וסיפורו של משה על פי שיטת הרב קופרמן

נסינו להציג את פרשת וילך על פי שיטת הבחינות, כצירוף של שני סיפורים הנכתבים על פי בחינות שונות. כך על פי שיטתו של הרמ"ב, נכתבו הסיפורים עם סתירות הנובעות מהמידה ששלטה בכתיבתם. הסיפורים נכתבו זה לצד זה, ולידיו של העם נמסרה האפשרות להחליט מה יעלה בגורלו לאחר מות משה.

מתוך בחינת צורת מסירתו של ספר דברים, ניתן אולי להוסיף להסבר שניתן על פי תורת הבחינות ממד נוסף.

ספר דברים מציג קשיים רבים בפני הפרשנים לדורותיהם. הספר שונה במהותו מהחומשים שקדמו לו.

- סגנונו של הספר מיוחד, ורובו נמסר על ידי משה בגוף ראשון, לעומת כל הספרים

האחרים המסופרים על ידי צופה חיצוני בגוף שלישי.

- הסיפורים שבספר מתארים ארועים שקרו לעם ושחלקם תוארו כבר קודם לכן בספרים הקודמים. אך מסתבר שתאור הדברים שונה לעתים מאוד מהמתואר בספרים הקודמים.
- בספר דברים מובאות מצוות שכבר נכתבו בחומשים הקודמים, אך המצוות לא זהות בכל פרטיהם.
- בספר דברים מנויות מספר מצוות חדשות שלא נכתבו בחומשים הקודמים.

אחד מחשובי הפרשנים של המקרא בתקופתנו הוא הרב יהודה קופרמן. הרי"ק עסק הרבה בפרשנות התורה שבכתב ובקשרים שנמסרו כבר בסיני ושקשרו בין התורה שבכתב לתורה שבע"פ.⁶ מתוך כך הציע הרי"ק שהתורה שבכתב נמסרה למשה בצורה מתמשכת, בעת שהעם נדד ארבעים שנה במדבר. **התורה נמסרה לעם מגילה אחר מגילה.**⁷ לשיטתו של הרי"ק חיובו של העם לשמור את המצוות הכתובות בתורה, החל רק עם מסירת המגילה בה מופיעות מצוות אלה. תאור זה של מסירתה המתמשכת של התורה לדור המדבר במשך ארבעים שנה, מאפשר לרי"ק להסביר בטוב טעם בעיות רבות הקשורות לסדר הופעת המצוות בתורה.

כדי להציע פתרון לקשיים העולים מייחודו של ספר דברים, הציע הרי"ק **שספר דברים נכתב כולו על ידי משה רבנו בעת שהואיל לבאר את התורה בחודשי חיי האחרונים.** משה כתב את ספר דברים, והקב"ה החליט לקדש את דברי משה, ולהחזירם שוב למשה עם שינויים קלים, כמגילה האחרונה של התורה. **מצינו, אם כן, שספר דברים שונה משאר הספרים מאחר ומשה כתבו.**

יחד עם זאת מעמדו של ספר דברים זהה למעמדם של כל החומשים האחרים, מאחר שהקב"ה שב והכתיב את הספר עם השינויים

⁷ צורת מסירת התורה לישראל נדונה כבר במחלוקת אמוראים במסכת גיטין ס. א"ר יוחנן משום רבי בנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, שנא' (תהילים מ') אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי; רבי שמעון בן לקיש אומר תורה חתומה ניתנה, שנאמר (דברים לא) לקוח את ספר התורה הזאת.

⁶ הרב יהודה קופרמן היה חלוץ ראשון לביסוס החינוך התורני לנשים ברמה אקדמאית. הוא הקים לשם כך את המכללה הראשונה שהיתה מיועדת לבנות תורניות כבר בשנת תשכ"ד. חינוך הבנות התבסס על שעורי התנ"ך והמחשבה. הרי"ק היה הראשון למורים, וכך תוך שהוא מלמד את תלמידות המכללה, פתח עם השנים את שיטתו הפרשנית. את שיטתו פרסם בטריולוגיה 'מבוא ללימוד תורה' ועוד שני כרכים 'על פשוטו של מקרא'. הוצאת המכללה ירושלים תשס"א.

המתבקשים, בצורה זהה להכתבת החומשים הקודמים.

וכך נכתבו הדברים על ידי הרי"ק,⁸

במשך 40 שנה היה הקב"ה מדבר מתוך גרונו של משה רבנו. (פה אל פה אדבר ב, ולא אדבר אליו). בשלבים הראשונים של מלאכת ההפרדה שבין התורה שבע"פ (שניתנה כלליה דקדוקיה ופרטיה בסיני) לבין תורה שבכתב (שטרם ניתנה), **היתה היוזמה לפעולה מצדו יתברך**. הפעולה היתה 'מפיו של הקב"ה לאוזנו של משה', הקב"ה מכתוב ומשה כותב. כך לגבי פרשת משפטים בסיני, כך לגבי מצוות אוהל מועד, כך לגבי כל מגילה ומגילה של הכתבתה וביאורה בע"פ. כל פעולה כזאת היתה מצדו יתברך, והוא אשר קבע את ההפרדה שבין הנצח של הטקסט הכתוב, ובין הבאור והקדושה של התורה שבעל פה.....**והנה לקראת סוף חייו השכיל משה ליישם ולעשות מלאכת בוראו**....'עבד ה' הרהיב בנפשו ו'הואיל' לעשות מלאכתו של הקב"ה....**משה קבל על עצמו את מלאכת הניסוח של 'מגילה' חדשה, הוא חומש דברים**. הוא ניסח המגילה 'ככל אשר ציווה אותו אליהם' (דברים א). 'ציווה' במשמעות של עבר מוקדם, ציווה כבר בסיני או באוהל מועד.

ניסוח זה של משה קבל אחר כך את אישורו של הקב"ה בעצמו. **ואז 'ה' אומר ומשה כותב, את החומש הזה כמו החומשים הראשונים**. ....משה הציע לקב"ה את הטיטוה של חומש דברים (עם כל המשתמע מהפיכת הבעל פה אל בכתב ובע"פ). הקב"ה אשר את הטיטוה והכתיב אותה מפיו לאזנו של משה כשאר החומשים.

על פי הרי"ק, מגילת ספר דברים הוצעה כטיטוה על ידי משה ונמסרה לקב"ה ששלב בה שינויים אחדים. המגילה עם שינוייה נמסרה על ידי הקב"ה למשה כמו החומשים הקודמים. אנו קבלנו את הספר חתום, ואין ביכולתנו להבחין בין כתיבתו המקורית של משה, לבין השינויים שהוכנסו על ידי הקב"ה בטרם החזרת המגילה למשה.

ח. שני הסיפורים הם עדות לדרך כתיבת ספר דברים

על פי הדברים האלה אנו מבקשים לטעון שפרשת וילך מציגה כנראה שני סיפורים, שהראשון נכתב על ידי משה והשני נכתב על ידי הקב"ה. או במילים אחרות. כשסיים משה את ברית ערבות מואב המתוארת בסוף פרשת כי תבוא ובפרשת ניצבים, המשיך משה לכתוב את טיטוט ספרו, והחל לתאר את פרידתו מהעם. תאור זה נכתב כולו בגוף שלישי כמו החומשים הקודמים. משה מציע את הסיום על פי מידת הרחמים, תוך שהוא מדגיש את חידוש הברית במעמד הקהל כל שבע שנים.

במסגרת השינויים שהקב"ה משלב בטיטוה של משה, מובא הסיפור השני. זה סיפור הסיום המתבקש על ידי הקב"ה. אך בשונה מפרקי ספר דברים הקודמים בהם נמסרה לנו רק נוסחתו המתוקנת של הקב"ה לטיטוה של משה, מחליט הקב"ה בפרשת וילך לקדש הן את הטיטוה של משה, והן את ההצעה עליה החליט הקב"ה בעצמו. מכאן שלא מדובר כאן רק בכתיבה סותרת על פי שתי מידות של הקב"ה, אלא כאן מדובר בכתיבת אדון הנביאים לעומת כתיבתו הסופית של הבורא.

כאן בפעם היחידה בספר דברים רוצה הקב"ה להראות לנו כיצד נכתב הספר. כאן מוסר לנו הקב"ה גם את לשונה המקורי של הטיטוה של משה, וגם את הסיפור השני והמקביל שנבחר ואושר על ידו יתברך.

ונראה שאף לשון הכתובים מורה על כך. שהרי בכל ספר דברים לא מוזכר הביטוי המצוי מאות פעמים בחומשים הקודמים, ויאמר ה' אל משה.⁹ ואילו כאן כשמתחיל הסיפור השני, הסיפור שמכתיב הקב"ה, מופיע שוב הביטוי פעמיים בפסוקים י"ד וט"ז,

(יד) ויאמר ה' אל-משה הן קרבו ומיך למות קרא את-יהושע והתיצבו באהל מועד ואצוננו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד: (טו) ויקרא ה' באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על-פתח האהל: ס (טז) ויאמר ה' אל-משה הנך שכב עם-אבתך וקם העם הזה וזנהו אחרי א-להי נכר הארץ אשר הוא בא-שמה בקרבנו ועזבני והפרל את-בריתי אשר כרתי אתו:

⁹ עד פרשת וילך לא מופיע בספר דברים כלל הביטוי המצוי ויאמר ה' אל משה. במקומו מופיע עשר פעמים הביטוי ויאמר ה' אלי.

⁸ פשוטו של מקרא חלק א' עמוד 140.

הרחמים, ואילו הקב"ה דרש להזכיר את הליך הפרידה גם על פי מידת הדין. ואנו צאן מרעיתם אמורים לבחור בדרך האמת שתשליט בזכות מעשינו את מידת הרחמים על מידת הדין.

איזכור הפתיח הרגיל מהחומשים ראשונים, מדגיש איפוא שמדובר כאן בהתערבותו של הקב"ה המכתיב למשה ולנו הלומדים, כיצד חשב משה להיפרד מהעם, ומה היתה הכתבתו של הקב"ה. משה הרועה הנאמן רצה להיפרד על פי מידת